І. ЗАСАДИ І ПРОБЛЕМИ ЕТНОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ СУЧАСНОГО МОВОЗНАВСТВА

УДК 811.161.2'282.2

Михайло БІГУСЯК
кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника" (Україна, Івано-Франківськ)

ДИНАМІЧНІ ФОНЕТИКО-МОРФОЛОГІЧНІ ДІАЛЕКТНІ ПРОЦЕСИ В МІКРОТЕКСТАХ «ГАЛИЦЬКО-РУСЬКИХ НАРОДНИХ ПРИПОВІДОК», ЗІБРАНИХ І. ФРАНКОМ НА ГУЦУЛЬЩИНІ ТА ПОКУТТІ

У статті схарактеризовано основні статичні та динамічні процеси у фонетичній і граматичній системах гуцульського та покутського говорів крізь призму мікротекстів паремій, що ввійшли до відомого збірника. Звернута увага на лінгвістичну інтерпретацію окремих мовних явищ, яку подав І. Франко.

Ключові слова: *ареал Прикарпаття, західноукраїнські говори, динамічні процеси, діалектна фонетика, діалектна граматика.*

Літ. *5.*

Myhailo BIHUSIAK
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Department of Ukrainian language, SHEE "Vasyl Stefanyk Subcarpatlian National University" (Ukraine, Ivano-Frankivsk)

DYNAMIC DIALEKTAL PHONETIC AND MORPHOLGICAL PROCESSES IN IVAN FRANKO'S MICROTEXTX "GALICIAN-RUTHENIAN FOLK BYWORDS" RECORDED AT HUTSULSHCHYNA AND POKUTTIA

In modern philology, studies based on textual analysis of bywords taken from Ivan Franko'sfamous work "Galician-Ruthenian folk bywords" occupy a prominent place. M. Paziakstates, "Franko's research takes an important place in the culture, it is both the result of work of previous scientists and the basis on which new scientific research will grow promoting further revival ofUkrainian people and culture"

Ivan Franko's microtexts "Galician-Ruthenian folk bywords" have already been the object of linguistic studies in which Boyko dialect language peculiarities have been found. However, in the preface to the third volume the author states that bywords were recordedat 477 districts of eastern Galicia and Bukovina. According to our calculations, Ivan Franko in ethnic regions of Pokuttia and Hutsulshchyna collected the second largest bywords that can be found in a book.

The subject of our research is phonetic and morphological features of hutsul-pokuttian dialects, their static and dynamic characteristics, which are shown in Ivan Franko's paremias that were written down more than 100 years ago. Thus, this is the first time that the above-mentioned bywords have been under study and this fact enhances the actuality and scientific novelty of our work.

Among hutsul phonetic features described in the book the most successively is shown the usage of a vowel [e] which is close to [u] after [j] in place of Slavic [a] in a word [йик]. Similarly, there was described the softness of proto-slavic sibilants [ч'], [ж'], [ш'], which is used nowadays. In addition, among hutsul and pokuttia bywords we can notice the pronunciation of an unstressed sound [u] in place of old Ukrainian. Almost consistently, the pronunciation of the sound [i] in the prefix. In general, there was an analysis of 14 phonetic features.

As to peculiarities of consonantism, we can notice the hardening of the final consonant [ц] in a suffix - цький, hard pronunciation of [р] both in a middle and at the end of the word. This is a peculiar feature of other galician dialects. Sometimes we can find such things as prosthesis and epenthesis that is the covering of the vowel at the beginning or in the middle of a word.

In addition to phonetic features, paremias are rich inarchaic morphological and grammatical features of studied dialects. Successively referred historical ending- и in genitive, dative andlocative cases of a noun of the third class; in dative and locative cases of a noun of the first and the second class. Historical endings can be observed in other cases. In paremias texts, one can find galician forms of adjectives, pronouns, adverbs. However, the most significant part is given to verbs. We can come across the hard pronunciation of the final –и in the 3d person singular of the second conjugation and in the 3d person plural of the first and the second conjugations. There is also preservation of old Ukrainian form of the past tense (the so-called perfect); archaic analytical forms of the future tense with the prepositive.

Key words: *Precarpathian area, Western-Ukrainian talks, dynamic processes dialect phonetics, dialect grammar.*

Ref. *5.*

Михаил БИГУСЯК

кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского языка ГВНЗ "Прикарпатский национальный университет имени Василя Стефаника" (Украина, Ивано-Франковск)

ДИНАМИЧЕСКИЕ ФОНЕТИКО-МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ДИАЛЕКТНЫЕ ПРОЦЕССЫ В МИКРОТЕКСТАХ «ГАЛИЦКО-РУССКИХ НАРОДНЫХ ПРИТЧ», СОБРАННЫХ И. ФРАНКО НА ГУЦУЛЬЩИНЕ И ПОКУТЬЕ

В статье анализируются главные статические и динамические процессы в фонетической и грамматической системах гуцульского и покутского

диалектов сквозь тексты паремий, что вошли в известный сборник. Обращено внимание на лингвистические интерпретации отдельных языковых явлений, которые подал И. Франко.

Ключевые слова: *ареал Прикарпатья, западноукраинские говоры, динамические процессы, диалектная фонетика, диалектная грамматика.*

Лит. *5.*

Постановка проблеми. Багатовекторна тема зв'язків І. Франка з народною творчістю на сьогодні доволі докладно вивчена різними поколіннями франкознавців. Згадаймо хоча б праці О. Дея «Іван Франко і народна творчість», М. Пазяка «Іван Франко – збирач і видавець прислів'їв та приказок», «Українські прислів'я та приказки. Проблеми пареміології та пареміографії», О. Вертія «Народні джерела творчості І. Франка» (1998), Р. Кирчіва «Фольклористика у науковій діяльності Івана Франка (Деякі теоретико-методологічні аспекти)» (2005) та ін. У сучасній філології чільне місце посідають дослідження, побудовані на текстологічному вивченні паремійних одиниць із ґрунтовної праці І. Франка «Галицько-руські народні приповідки», які за влучним висловом М. Пазяка, «посідають вузлове місце у культурі, є ніби підсумком багаторічної діяльності попередніх поколінь пареміографів і одночасно основою, на якій виростають нові пагінці, що згодом сприяють дальшому відродженню народу та його культури» [3, 67]. А сучасний дослідник Святослав Пилипчук зауважує: «…якщо на належному науковому рівні провадити системне опрацювання тематичних приповідкових пластів із Франкового тритомного зібрання народної мудрості і досвіду, перед дослідниками розкриється широка перспектива різновекторно, а головне об'єктивно висвітлити життя українців Галичини кінця XIX – початку XX ст.» [4, 60–61].

Аналіз публікацій. Франкові паремії були також об'єктом лінгвістичного аналізу, який, за спостереженнями Пилипчука, «досі спрямовувався на виявлення специфічних особливостей бойківського діалекту», оскільки більшість матеріалу зафіксовано саме з цього регіону. Так, М. Зубрицька у статті «Спостереження над варіантністю словозмінних афіксів у «Галицько-руських народних приповідках» І. Франка описує особливості відмінювання іменників у бойківському говорі [1]. Т. Кознарський досліджує так звані «мудрування», що подані в «Галицько-руських народних приповідках» І. Франка як специфічні одиниці української мови [2]. Міфологічна лексика, презентована у Франковому збірнику, стала об'єктом наукової розвідки Н. Хобзей [5]. Однак на сьогодні відсутнє в українознавстві комплексне діалектологічне дослідження Франкового видання, подальшу перспективу котрого передбачав учений, скрупульозно фіксуючи зразки живої народної мови, схоплені

inflagranti, чітко зберігаючи мовні особливості текстів, не допускаючи їхньої уніфікації.

Об'єктом наших спостережень стали паремії, записані Каменярем у населених пунктах Прикарпаття, у селах та містечках, що належали до колишніх Станіславської та Коломийської округ. За даними автора, «у всіх трьох томах маємо приповідки із 477 місцевостей Східної Галичини та Буковини» [т. 3, 397], а з 11 повітів, які перераховує тут Франко і які сьогодні територіально належать до Івано-Франківщини, охоплено 127 населених пунктів. Ареально діалектний матеріал репрезентований у збірнику з бойківських, гуцульських, наддністрянських, покутських говірок та перехідних зон, що становлять периферію говорів. Найбільш чисельно відображені покутські говірки – 48 населених пунктів та гуцульські – 43 населені пункти, решта припадає на бойківські, наддністрянські та суміжні говірки.

Предметом нашого дослідження стали фонетичні та морфологічні особливості гуцульсько-покутських говірок, їхні статичні та динамічні риси, які виявлені в корпусі Франкових паремій. Саме в такому ракурсі приповідковий матеріал досліджується вперше, що підсилює його актуальність та наукову новизну.

Виклад основного матеріалу. Серед гуцульських фонетичних рис найбільш послідовно передано у збірнику вживання голосного [е] з наближенням до [и] після [j] на місці загальнослов'янського [а] у слові (*и^{е}к*): *лихо мене вкрило йик верем'я* (т. 2, 469); *гусльинка јик постојит пів року, то така стане, шо јик покоштуєш, то ти в очох сльози станут* (т. 1, 686). Аналогічно передано праслов'янську м'якість шиплячих, що побутує і сьогодні в ядрі говору (на захід від Косова та всій Верховинщині): *він такий чьцмний, јик дівка по семій дитині* (т. 1, 794); *дівочька як чічечька* (т. 1, 800); *як у гуслянці миш утопитсі, то гуцул віймe за хвіст, оближе тай каже: Ай, мідичька, бідница, аж гезде вмерла* (т. 2, 687); *Довбущя вбив Дзвінка в Космачи* (т. 2, 26); *понад Жьиб'є нема села* (т. 2, 126); *дужьцийти як можете* (т. 2, 76). Значно рідше спостерігаємо у текстах м'яку вимову звука [д] перед [і] та в інших позиціях: *водиш мі як дітину на пояску* (т. 1, 370); *люде божі, але їх душі дідьчі* (т. 2, 491). Таку вимову цих звуків можна почути і сьогодні у мовленні старшого покоління гуцулів. Цікавим є запис приповідки із Коломиї, до котрої І. Франко подає не тільки семантичну інтерпретацію, але й пояснює фонетичні явища у формі слова *«Дітьтьо»*: «*Нате вам дідуню за татуневу душечку!» – «Бог да прости! А як же ваш татуньо помер?» – «Та втопив сі». – «Дітьтьо го бери, най сі не пхає на глібоке!»* Далі пояснення автора: «Жартливий діяльог, яким характеризують жебрацьку покірливість пе-

ред одержанєм милостині і брутальність по одержанню… Специфічна тут форма *дітьтьо*, де *к* перейшло на *ть* (анальогічне *доньтя* замість *донька*), а *дь* перед *ть* асимілювалося» (т. 1, 805 – 806). І сьогодні на Коломийській торговиці можна почути від продавчинь із Великого Ключева (гуцульсько-покутська говірка) вигуки: *«Купуйте моє молонькьо»* (Зап. автора). Також у корпусі приповідок із Гуцульщини й Покуття спостерігаємо вимову наголошеного звука [и] на місці давньоукраїнського [і] на початку слова: *що година, то инша причина* (т. 1, 527); *на Илі насрати в білі* (т. 3, 585); *випулив очи як индик* (т. 1, 262); *ци, иршьина!* (оклик до коня – пояснення наше) (т. 3, 380); іноді в такій позиції [и] може прикриватися [й]: *зразу логазу, далі йиґли, а врешті не ївши спати льиґли* (т. 2, 483); *що хатка, то йинча гадка* (т. 3, 336). Практично послідовно передано вимову звука [і] у префіксі *ві-*, тобто на місці праслов'янського і давньоруського «широкого» [ы]: *дай Боже вітримати!* (т. 1, 121); *що міні з сего віросте?*(т. 3, 467); *вікурив го як жида салом* (т. 1, 142). Гуцульський говір на сьогодні чітко відрізняється від покутського, наддністрянського вимовою колишнього зворотного займенника **sę* (постфікса), оскільки тут його вимовляють як *-си*, а в інших говірках як *-сі* або *-сє*: *йик меш на обід і в вечеріх мід їсти, а що неділі постоли відновиш, довікуєш си газди* (т. 2, 618); *Добушя си кулі не ймала* (т. 2, 26); *губит сі, як вош у кожусі* (т. 1, 676); *нового нічого, а старе сє минає* (т. 2, 610); останні два записи із покутських говірок. Зазначимо, що в окремих записах із цього регіону передано форми із *-си*: *як не чуєш, то проверти си вуха* (Замулинці Снятинського району) (т. 3, 437), аналогічну форму послідовно вживає у своїх новелах Василь Стефаник, що засвідчує про те, що, можливо, цей постфікс так на цій території раніше вимовлявся повсюдно.

До гуцульських діалектних рис, які подибуємо на сторінках збірника, належить вживання прийменників *д, ід*: *не йде 'д Петру, але 'д Дмитру* (т. 2, 702); *прийшло клам ід нам* (т. 2, 788), які утворились, мабуть, внаслідок редукції голосного (о) у прийменнику *до*.

Звичайно, у масиві приповідок гуцульсько-покутського суміжжя найбільше фонетичних рис, які часто збігаються з такими ж особливостями інших галицьких говорів – наддністрянського, бойківського тощо.

Найперше спостерігаємо систематичну передачу рефлексів носового [ę]: а) деназалізоване (ротове) [е] передається як [и] у будь-якій позиції із пом'якшенням попереднього приголосного: *ци виділисте, аби вовк дав мньисо псови* (т. 1, 358); *дармо в Бога чьис краде* (т. 1, 119); *смага би говтьила* (т. 3, 164); *взьив си за штуку* (т. 3, 454); б) у ненаголошеній позиції на місці [ę] передано звук [і]: *то вже в десітьох водах мите* (т. 1,

761); *я й Івана ші̲ною за пана* (т. 2, 289). Однак у цій позиції зафіксовано форми із [е], [и] чи навіть із [а], наприклад: *т̲е̲гнуло би ті блювати!* (т. 3, 302); *т̲ьи̲гне сі, як нещі̲стьи* (т. 3, 303); *т̲я̲гнеся, як біда за ногами* (т. 3, 303). Також в іменниках середнього роду під наголосом, в основному, подаються форми із історичним [ę]: *доки сі вісіл̲є̲ скоїт, то сі загоїт* (т. 1, 218); *є зіл̲є̲ на всьику слабість, лиш на смерть нима* (т. 1, 249); однак у слові *життя* спостерігаємо подвійну передачу цього звука через [е] та [и]: *важит ми на жит̲є̲* (т. 2, 156); *там то жит̲ьи̲, як у небі* (т. 2, 158).

Систематично збережене історичне [е] із стверділим приголосним перед ним на тому місці, де у літературній мові цей звук зазнав лабіалізації і перейшов у [о]: *сподобав си Єлену коло л̲е̲ну* (т. 2, 124); *піду як по л̲е̲ду* (т. 2, 478); а також після шиплячих: *ж̲е̲натий*.

На відміну від літературної мови зафіксовано у текстах приповідок відсутність переходу [о] в [а] перед складом з наголошеним [а], тобто зберігається історичне [о]: *сів си на старший конец, як б̲о̲гач на вісілю* (т. 3, 136); *ніхто не втікає від к̲о̲лача, але від бича* (т. 2, 372); *не б̲о̲гато думав, а розумно сказав* (т. 3, 562).

Щодо особливостей консонантизму, то послідовно передано у приповідках ствердіння кінцевого [ц]: *на вісілє принесу колач і повниц̲у̲ віддам* (т. 3, 520); *за чуже личко дав би свій ременем* (т. 3, 613); *послід̲е̲ц̲ на хлібец̲, чоло на золото* (т. 3, 351); іноді таке ствердіння спостерігаємо і в суфіксах: *мужиц̲ка думка там, де ниви сі сходьи* (т. 3, 562).

За нашими спостереженнями, переважає тверда вимова [р] як у середині, такі в кінці слова, що є характерним явищем і для інших галицьких говорів, – поряд із цим засвідчена й м'яка вимова цього звука у записах паремій із досліджуваного регіону та в перехідних гуцульсько-покутських говірках: *на Юр̲є̲ сховаї сі в житі кур̲є̲; ротови не вір̲ь̲, бо рот ворог чоловіка: що видит, то би ззів* (т. 3, 670); *у вер̲ьхи ти дорога!* (т. 1, 216). Однак у центрі покутських говірок (Городенківщина, Снятинщина, частина Коломийщини) і сьогодні твердо вимовляють [р] у позиції перед [а] 'алябастер' – поясн. І. Франка) (т. 1, 33); *як втонув, тогди прибігли р̲атувати* (т. 1, 422); *годжу му як чир̲акови на с-ці* (т. 1, 528).

У текстах паремій спостерігаємо вживання звука [ц] на місці [ч] у питальних займенниках та окремих сполучниках: *жити ц̲и не жити, але не тужити* (т. 2, 162); *ц̲ихусит, ц̲и не хусит, а є…ти мусит* (т. 3, 376); *такий красний, хоц̲ь ц̲ілуй* (т. 2, 408). Подекуди спостерігаємо явища протези та епентези, тобто прикриття голосного як на початку слова, так і всередині його: *жінка тримає три в̲угли в хаті, а чоловік лиш єден* (т. 2, 170); *за жадні дія̲менти того не зроблю* (т. 2, 6); у слові

коноплі зафіксовано метатезу: *вирвався як гола з колопень* (т. 1, 264). Ці особливості властиві й іншим говорам краю: наддністрянським, бойківським і сьогодні спостерігаються у мовленні людей тільки старшого покоління.

Крім фонетичних рис, мовний матеріал паремій добре відбиває архаїчні морфологічно-граматичні риси говірок досліджуваного регіону. Послідовно передано у приповідках історичне закінчення *-и* родового, давального і місцевого відмінків іменників 3-ої відміни: *наїв бис сі папороти* (т. 2, 571); *на середині напастиси шукаєш* (т. 2, 580); *в день сі погризут, у ночи сі полижут* (т. 1, 747). Таке ж закінчення уживається і в давальному та місцевому відмінках іменників 1-ої відміни: *хто земли дає, тому й земля дає* (т. 1, 241); *«Та, бо я не знаю, де той сидит». – «Просто неба на земли»* (т. 3, 122); *виложив му як на долони* (т. 2, 39); давальному та місцевому відмінках іменників чоловічого та середнього роду 2-ої відміни: *такі сини бодай і на камени родили ся!* (т. 3, 126); *має Бога в серци* (т. 1, 128).

Паремійний матеріал демонструє регулярну передачу редукованого закінчення *-ов*, *-ев* (оў, еў) у формах іменників першої відміни, займенників та узгоджених з ними прикметників, числівників в орудному відмінку однини: *жарт жартом, а правда правдов* (т. 2, 130); *рахмани жиют під землев* (т. 3, 13); *як сє вп'ю зимнов водов, то-м великий варіят* (т. 3, 318); *я так за тим згорів, як пес за пјитов ногов* (т. 2, 227). Такі ж форми властиві й іншим західноукраїнським говорам і сьогодні належать до активнодіючих, практично, у всіх носіїв говірок.

Історичні закінчення *-ови*, *-еви* в давальному та місцевому відмінках однини іменників чоловічого і середнього родів також передаються у приповідках: *хто сам ся славит, той вітрови служит, а хто вітрови служит, тому димом платят* (т. 3, 151); *добрий чоловік дурневи брат* (т. 3, 413).

Спорадично трапляються форми іменників другої відміни м'якої групи із закінченням *-ом*: *годував ємго своїм мозольмо* (т. 1, 535); *ци голов у камінь, ци каменьом у голову, то все одно* (т. 1, 565); *кожний би хтів своїм коньом їхати* (т. 2, 342); *чоловік сі до смерти вчит, а дурньом умирає* (т. 1, 437). Аналогійні закінчення відображені в текстах і в давальному відмінку множини окремих іменників: *вір Богу тай своїм очом, тай то не дуже* (т. 1, 335); *всім людом питє на пожитє, а нам дай Боже здоров'є!* (т. 2, 489). За нашими спостереженнями, такі приповідки записані на Покутті та у перехідних до наддністрянських говірках і на сьогодні є рідковживаними формами іменників навіть у мовленні старшого покоління.

Окрім узгоджених форм прикметників з іменниками, про що вже йшлося, у текстах подано аналітичні чи описові форми вищого ступеня порівняння, які на досліджуваній території і сьогодні утворюються за допомогою частки *«май»*, що додається до прикметника з суфіксом вищого ступеня: *він чинить ся май розумнійшим від мене*. Далі І. Франко так пояснює походження частки: «Май», румунський дієприкметник від латинського majus, більше, але без того значіня (т. 3, 409). Також маємо форми із суфіксом *-ійш* (<-иш-) на місці літературного *-іш*: *свої діти наймиліші* (т. 1, 831), та усічені форми окремих прикметників: *біда на гладкі дорозі надибле* (т. 1, 75).

Досліджуваний приповідковий матеріал демонструє збереження повної парадигми енклітичних коротких форм особових займенників*ми*, *ти*, *си*, *му*у давальному відмінку, *мні*, *ті*, *сі* – у знахідному, *го* – у родовому та інші: *сьвітми хріном став* (т. 3, 99); *сьвіт о мні забув: де були очи, там лиш ямки стали* (т. 3, 99); *хвали мніроте, буду ті пороти* (т. 3, 338); *зігнав му муху з носа* (т. 2, 563); *обсіли го так, що ся і в ріці не обмиє* (т. 2, 624). Ці форми не зазнали динамічних змін і на сьогодні є часто вживаними у багатьох західноукраїнських говірках. Також подибуємо редуплікові форми вказівних займенників на зразок: *тота*, *тото*, *сесе*, *се* тощо: *раз сесе, раз тото* (т. 3, 8); *вже ми се відкинуло* (т. 3, 526), які є вживаними у карпатській та галицько-буковинській групах говорів. Спорадично зустрічаємо займенникову форму *«жадний»* у значенні ‘жоден’: *за жадні діяменти того не зроблю* (т. 2, 6).

Лексикографічний збірник І. Франка фіксує досить багато діалектних числівникових форм, які на цій території побутують і сьогодні: *єден, їден, штири, пьить, десіть, дванаціть, до третого* та ін.: *вивчив сі на їден бік* (т. 3, 522); *він міні гафтував, що бербениця важит десіт фунтів, а вона важила дванаціть фунтів* («гафтувати» з німецького haften – ручити, дати слово – таке пояснення дає автор) (т. 3, 536); *тримайте мі два, бо єдному ніщо* (т. 1, 740); *гості і риби до третого дня смердять* (т. 1, 480).

За нашими спостереженнями, кількісну перевагу в паремійних мікротекстах мають дієслівні діалектні варіанти. Серед них натрапляємо на тверду вимову кінцевого *-т* у формах дієслів 3-ої особи однини 2-ої дієвідміни та в 3-ій особі множини дієслів 1-ої та 2-ої дієвідмін: *добре радит, кепсько робит* (т. 2, 14); *гадки ми голову розпирают* (т. 1, 446); *гараздую: людескачут, я бідую* (т. 1, 461); *не кожного в гості просят, а не єдного то й буком виносять* (т. 1, 481). У формах атематичних дієслів, за аналогією до інших, переважає закінчення *-ш*: *даш,відповіш*, а дієслово *їсти* має форми *їш* або *їдж*: *їдж не їдж, пий не пий – прийде*

час: милий, забирай сі! (т. 2, 296). Як і в інших говірках південно-західного наріччя, у досліджуваному регіоні збереглися форми давньоукраїнського минулого часу (так званого перфекта). У формах 1-ої і 2-ої осіб однини збереглися до сьогодні елементи *-м*, *-с*, а у 1-й та 2-й особах множини *-смо*, *-сте*, що походять від форм дієслова *бути* в теперішньому часі і разом з дієсловом або як приростки до інших слів у реченні вказують на особу виконавця дії: *їжте, кумо борщ підбитий, давала-м псу, не хотів пити; сука не хотіла, кума вес ізз'їла* (т. 1, 168). Зауважимо, що елемент *-м* вказує на першу особу, але в чоловічому роді перед ним виступає евфонічна вставка *ї* або *є*: *-їм; -єм*. Аналогічне відбувається і перед елементом *-с*, що вказує на другу особу однини: *бідний єм: утік мені розум з хати* (т. 1, 92); *як єсмні шарнув, аж єм сі звирнув* (т. 3, 440). У множині зафіксовано елементи *-смо*, *-сми*, *-сте*, *-сти*: *чули-смо через сороки-ворони* (т. 3, 337); *пані, пані, дранку-сте загубили!* (т. 2, 669).

Записи паремій із Гуцульщини та Покуття демонструють побутування у ті часи архаїчних аналітичних форм майбутнього часу з препозитивним дієсловом *мати* в особових формах: *меш мати прости біг* (т. 2, 805); *шо собі вирискаєш, то меш мати* (т. 3, 524); *що було, то ся минуло, а що буде, то мемо видіти* (т. 1, 196). Відзначимо, що такі форми дієслів не зазнали впливу літературної мови, оскільки на цих теренах і сьогодні вони переважають у мовленні носіїв відповідних діалектів, бо рідко хто вживає тут *робитимеш* чи *робитимемо* та ін. Поряд із цими формами побутують тут також дієслова умовного способу із часткою *бих*, які також зафіксовані у збірнику: *як я то уділав, то абихштрик тай не впав!* (т. 3, 309); *я за діти такий, що бих у огонь пішов* (т. 3, 558); *не зичив бих жури і темному ворогови* (т. 2, 180).

Прислівник як повнозначну частину мови, не відносимо до частотних у досліджуваних текстах. Однак впадає в око вживання у той час давніх його типів, що дійшли і до наших днів: *бірше великий, як розумний* (т. 3, 518); *високе дерево найборше вітер зломит* (т. 1, 752); *туди би під варунком іти* (т. 1, 205), де *під варунком* означає 'обережно' <*варуватися* 'оберігатися'. У гуцульському говорі побутує прислівник *гляба*, який у гуцульському словнику подано у двох значеннях: 1) годі, неможливо; 2) дарма; з відсиланням на його угорське запозичення: пор. угор. Hiaba (Гуц., 46). І. Франко фіксує це слово у значеннях 'годі' або 'трудно' і подає приповідковий матеріал, записаний у Криворівні: *гляба дати ради собі;гляба що робити* (т. 3, 537). Оригінальною є семантика прислівників *сночи*, *збочи* у текстах приповідок: *сночи ви дали мені замітку, а тепер я вам щос буду казати*, де *сночи*, пояснює І. Франко,

означає ‘вчора вечір’(т. 3, 677); *воли і корови на збочи, а біда поперед очи* – «Говорила дівка, вийшовши замуж за богача», – коментує автор (т. 3, 528). Більшість прислівників, в основному, співпадають із сьогоднішніми літературними формами і фонетикою, і семантикою.

Нами вже відзначалось вище про особливості побутування у гуцульських говірках та паремійних текстах прийменників *д*, *ід*. Інші службові частини мови представлені на сторінках збірника формами, що мають лише незначні фонетичні видозміни і службова функція їх не відрізняється від літературних норм.

Наші спостереження над мікротекстами приповідок засвідчують, що Іван Франко дуже ретельно записував мовні факти з народних вуст, практично без змін вводив їх у корпус паремій. Він пояснює не тільки семантику приповідок, але дає свої рекомендації щодо використання їх у повсякденній комунікації. Часто автор подає розлогі лінгвістичні коментарі певного мовного явища, вказує на джерела запозичення лексичного матеріалу. Проаналізовані діалектні особливості паремій дають змогу стверджувати, що серед фонетичних діалектних рис найбільш стабільними є вживання після м’яких приголосних форми [е] та його варіантів на місці літературного [а]; збереження історичного [е] (з наближенням до [и]) в іменниках середнього роду типу *жи|т’е^{и}, ве^{и}с’і|л’и^{е}* та у словах *лен, |леду, |семиї* та ін.; вимова [і] у префіксі *ви-*; мяка вимова шиплячих та звука [р] у гуцульському говорі і навпаки: тверда вимова кінцевого [ц] у ряді іменників.

Серед морфологічних статичних рис виокремлюється вживання закінчення *-и* в родовому, давальному та місцевому відмінках іменників третьої відміни, а також у давальному та місцевому відмінках іменників м’якої групи першої відміни та в місцевому відмінку іменників м’якого варіанта другої відміни. У мовленні носіїв гуцульського, покутського та інших галицьких говорів збереглася тверда вимова прикметників м’якої групи: *синий, крайний* та ін. Дуже «живучими» є форми типу *зеленоў травоў, цеў дорогоў*; використання колишніх перфектних форм для позначення минулої дії, де роль показника граматичної категорії особи виконує залишковий елемент дієслова *бути* у теперішньому часі: *робив-їм, робила-м, робили-сте* тощо.

Висновки. Ці та інші фонетико-морфологічні особливості, які знаходимо у текстах паремій, записаних І. Франком більше ста років тому, є характерними й сьогодні для мовлення старшого покоління носіїв прикарпатських говірок і не зазнали впливу літературних норм. Подальшого вивчення потребують лексичні особливості приповідок, засоби емоційності мовлення, що створюють «товариський» тон комунікації,

«вишукане» красномовство галичан, на чому наголошував у своїх творах І. Франко.

Лексикографічні джерела

Гуц. – Гуцульські говірки. Короткий словник / відп. ред. Я. Закревська. – Львів, 1997. – 232 с.

Франко І. Галицько-руські народні приповідки : у 3 т. / зібрав, упорядкував і пояснив І. Франко. – 2-е вид. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – Т. 1. – 832 ; Т. 2. – 818 ; Т. 3. – 699 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зубрицька М. Спостереження над варіантністю словозмінних афіксів у «Галицько-руських приповідках» І. Франка / Марія Зубрицька // Іван Франко і національне відродження. – Львів : ЛДУ ім. І. Франка, 1991. – С. 176 – 178.

2. Кознарський Т. М. «Мудрування» як специфічна одиниця української мови (на матеріалах «Галицько-руських народних приповідок» І. Франка) / Т. М. Кознарський // Іван Франко і національне відродження. – Львів : ЛДУ ім. І. Франка, 1991. – С. 178–181.

3. Пазяк М. Нове видання збірки прислів'їв М. Номиса / Михайло Пазяк // Народна творчість і етнографія. – 1991. – № 1. – С. 67–70.

4. Пилипчук М. «Галицько-руські народні приповідки»: пареміологічно-пареміографічна концепція Івана Франка / М. Пилипчук. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 219 с.

5. Хобзей Н. Міфологічна лексика в «Галицько-руських народних приповідках» Івана Франка / Наталія Хобзей // ЗНТШ. – Львів, 2005. – Т. CCL. – С. 449–468.

REFERENSES

1. Zubrytska M. Sposterezhennia nad variantnistiu slovozminnykh afiksiv u «Halytsko-ruskykh prypovidkakh» I. Franka / Mariia Zubrytska // Ivan Franko i natsionalne vidrodzhennia. – Lviv : LDU im. I. Franka, 1991. – S. 176–178.

2. Koznarskyi T. M. «Mudruvannia» yak spetsyfichna odynytsia ukrainskoi movy (na materialakh «Halytsko-ruskykh narodnykh prypovidok» I. Franka) / T. M. Koznarskyi // Ivan Franko i natsionalne vidrodzhennia. – Lviv : LDU im. I. Franka, 1991. – S. 178–181.

3. Paziak M. Nove vydannia zbirky prysliviv M. Nomysa / Mykhailo Paziak // Narodna tvorchist i etnohrafiia. – 1991. – № 1. – S. 67–70.

4. Pylypchuk S. M. «Halytsko-ruski narodni prypovidky»: paremiolohichno-paremiohrafichna kontseptsiia Ivana Franka / S. M. Pylypchuk. – Lviv : Vyd. tsentr LNU im. I. Franka, 2008. – 219 s.

5. Khobzei N. Mifolohichna leksyka v «Halytsko-ruskykh narodnykh prypovidkakh» Ivana Franka / Nataliia Khobzei // ZNTSh. – Lviv, 2005. – T. CCL. – S. 449–468.